

Filozofické otázky kultúry a umenia

VÝZNAM VÝSKUMU KULTÚRY PRE TEÓRIU SOCIALIZMU

SVÄTOPLUK ZEMAN, Výskumný ústav životnej úrovne, Bratislava

ZEMAN, S.: Importance of the Research of Culture for the Theory of Socialism. *Filozofia*, 34, 1979, No 1, p. 16—25

The capital is the central category of political economy as the anatomy of bourgeois society, in which the wealth appears as immense accumulation of goods. Political economists approach to the research of the whole social life from the point of view of reproduction of wealth in the form of capital. But according to Marx — the wealth — deprived of its limited bourgeois capital form — does not mean goods, things, but first of all the totality of human productive forces in the dynamics of its development. For the science of communism this conception of wealth results in the task of investigating the whole process of reproduction of social reality from the point of view of reproduction of wealth in new social form, from the point of view of reproduction of wealth as an advancement of capabilities of human personality.

The author proves that similarly like the capital is the central category for understanding the whole bourgeois society, so culture — comprehended as the determinative relationship of communist society — is the central category of the science of communism.

Ku kultúre sa pristupuje v literatúre v rozličných súvislostiach a s rozličným zameraním. Možno sa domnievať, že jednou z podstatných súvislostí pre riešenie otázky kultúry je súvislosť s teoretickým riešením problematiky budovania komunizmu (socializmu). Úlohou predloženého príspevku¹ je preto upozorniť na niektoré dôležité okolnosti, ktoré vyplývajú pre riešenie otázky kultúry, ak sa k nej pristupuje v tejto predmetnej súvislosti.

1. Spoločenskou vedou buržoázie alebo vedou o buržoáznej spoločnosti je — podľa jednej Engelsovej poznámky — klasická politická ekonómia.² To znamená, že podľa Engelsa je politická ekonómia tou teoretickou formou, v ktorej sebaopoznanie buržoáznej spoločnosti nachádza svoje vrcholné a najdokonalejšie vyjadrenie. Podobne podľa známeho Marxovho metaforického tvrdenia treba anatómiu občianskej, t. j. kapitalistickej spoločnosti hľadať v politickej ekonómii. (12, s. 6)

V buržoáznej spoločnosti vládne vec nad človekom, mŕtva práca

¹ Prvú verziu predloženého príspevku som predniesol v diskusii na koordinačnom seminári riešiteľov hlavnej úlohy ŠPVZ VIII—5—6 k problematike *Hodnoty a kultúra v socialistickej spoločnosti* v Prahe 16. 5. 1977.

² „Buržoázna spoločenská veda (Sozialwissenschaft), klasická politická ekonómia sa zaoberá prevažne len bezprostredne zamýšľanými spoločenskými účinkami ľudskej činnosti zameranej na výrobu a výmenu.“ (4. s. 157) Porovnaj aj pôvodné znenie, (2, s. 444—455)

nad živou, produkt nad producentom, jedným slovom vládne „zvrátenie objektu v subjekt a naopak“. ³ Vzťahy a styky medzi ľuďmi sa javia ako vzťahy vecí, ľudské vzťahy sa skrývajú pod povrchom vecí. Ľudské styky nadobúdajú zvecnenú a odcudzenú podobu. Reprodukcia takto určenej spoločnosti sa potom nevyhnutne javí ako púha reprodukcia vecí (tovarov).

Spoločenská veda, ktorá reflektuje takto určenú spoločnosť zo stanoviska takto určenej spoločnosti — a to je práve klasická politická ekonómia — podlieha tomuto zdaniu a sama vystupuje ako veda o reprodukcii vecí. Preto Marx, aby vyjadril skutočnosť, že nepodlieha tomuto javovému klamu, koncipuje svoje práce ako *kritiku* politickej ekonómie.

Pre politických ekonómov — ako predstaviteľov vedy o spoločnosti, v ktorej vládne kapitalistická forma tovarovej výroby ⁴ — je hlavným problémom „povaha a príčina bohatstva národov“. Ide im o odhalenie zákonov, ktorými sa riadi výroba vecí — tovarov. Politickí ekonómovia sa snažia pochopiť, ako je možné vyrobiť a predáť, speňažiť čo najväčšie množstvo tovarov, čiže ako zarobiť čo najviac peňazí, ako čo najviac zhodnotiť kapitál, ako v čo najväčšej miere zväčšiť bohatstvo (buržoáznej) spoločnosti. Politická ekonómia ako spoločenská veda buržoázie skúma teda celý spoločenský život z hľadiska reprodukcie bohatstva, ktoré má podobu kapitálu, čiže z hľadiska reprodukcie kapitálu.

2. Svoju kritiku politickej ekonómie alebo — čo je to isté — kritickú analýzu buržoáznej spoločnosti zo stanoviska ľudskej spoločnosti alebo zospoločenšteného ľudstva ⁵ začína Marx tvrdením, že „bohatstvo

³ Die Herrschaft des Kapitalisten über den Arbeiter ist... die Herrschaft der Sache über den Menschen, der toten Arbeit über die lebendige, des Produkts über den Produzenten, da ja in der Tat die Waren, die zu Herrschaftsmitteln (aber bloss als Mittel der Herrschaft des *Kapitals* selbst) über die Arbeiter werden, bloss Resultate des Produktionsprozesses, die Produkten desselben sind. Es ist dies ganz dasselbe Verhältnis in der materiellen Produktion, im wirklichen gesellschaftlichen Lebensprozess — den dies ist der Produktionsprozess — welches sich auf dem ideologischen Gebiet in der Religion darstellt, die Verkehrung des Subjekts in das Objekts und umgekehrt. [19, s. 32, 34].

⁴ Náhľad, že politická ekonómia je svojím predmetom viazaná len na spoločnosť, v ktorej vládnu tovarovo-kapitalistické vzťahy, bol bežný v sovietskej ekonomickej literatúre z obdobia dvadsiatych rokov. [8, s. 9—10] U samého Engelsa však možno nájsť aj tzv. široké vymedzenie politickej ekonómie ako vedy „o podmienkach a formách, v akých rozličné ľudské spoločnosti vyrábali a vymieňali a v akých zakaždým, primerane k týmto podmienkam a formám, rozdeľovali svoje výrobky“. Engels však jedným dychom hovorí, že takúto politickú ekonómiu (ako abstraktnú spoločenskú vedu) treba ešte len vytvoriť. [2 s. 154] Pozri i 6, s. 248—249.

⁵ „Stanovisko starého materializmu je ‚občianska‘ spoločnosť; stanovisko nového materializmu je ľudská spoločnosť, čiže zospoločenštené ľudstvo.“ Marx, K.: Tézý o Feuerbachovi. In: [17, s. 15].

⁶ Odvolanie v Marxovom texte je na jeho vlastnú prácu. [13, s. 11]

spoločností, v ktorých vládne kapitalistický spôsob, sa javí ako „nesmierne nahromadenie tovarov“ a jednotlivý tovar ako jeho elementárna forma“. (13, zv. 1, s. 57)⁶

Podľa politických ekonómov bohatstvo je „nesmierne nahromadenie tovarov“, bohatstvo sú peniaze, bohatstvo je kapitál. Podľa Marxa sa však (buržoázne) bohatstvo *len* javí ako masa tovarov, peňazí, kapitálov. Bohatstvo sa teda len javí ako vec. Čo je potom podľa Marxa bohatstvo? Čo sa to len javí v bohatom (buržoáznom) svete vecí, vo vecnom bohatstve buržoázneho sveta?

3. Nie je tu možné — a pre ďalšie usudzovanie v tomto príspevku to nie je ani nutné — vyložiť ucelene Marxovu koncepciu bohatstva.⁷ Rozhodujúce a závažné v danej chvíli je pre nás to, že Marx si pri jednej príležitosti kladie tieto otázky: „Ale čo iné je v skutočnosti bohatstvo, keď ho zbavíme obmedzenej buržoáznej formy, než univerzálnosť potrieb, schopností, užívania produktívnych síl atď. indivíduí, utvorené v rámci univerzálnej výmeny? Čo iné než rozvinutá nadvláda človeka nad silami prírody, nad silami takzvanej prírody, takisto ako aj nad svojou vlastnou prirodzenosťou? Čo iné než absolútne zdokonaľovanie jeho tvorivých vlôh bez akýchkoľvek predpokladov okrem predchádzajúceho historického vývoja, ktorý z tejto totality vývoja, t. j. z vývoja týchto všetkých ľudských síl ako takých robí samoučel a pritom ho nemeria nejakým vopred daným meradlom? Vývoja, v ktorom sa človek nereprodukuje v jednej určenosti, ale rozvíja svoju totalitu, neusiluje sa zostať ničím, čím sa stal, ale zotrváva v absolútnom pohybe stávania sa?“ (20, zv. 1, s. 433—434, resp. 10, s. 387) Základ Marxovho chápania bohatstva je týmto — myslím — dostatočne ozrejmený a nie je tu potrebné ďalšie vysvetľovanie.

4. Z takéhoto chápania bohatstva vyplývajú niektoré dôležité otázky. Predovšetkým sa treba pýtať, či nie je prvoradou úlohou marxisticko-leninskej spoločenskej vedy — ak sa budeme snažiť dôsledne dodržať analógiu proletárskej spoločenskej vedy čiže vedy o komunistickej (socialistickej) spoločnosti — skúmať všetko spoločenské dianie z hľadiska reprodukcie takto — zo stanoviska zospoločenšteného ľudstva — určeného bohatstva? Z hľadiska reprodukcie bohatstva v inej — od kapílu odlišnej — spoločenskej forme?

Ak áno, tak neznamená to potom, že hlavným problémom marxisticko-leninskej spoločenskej vedy už nie je reprodukcia samého sveta vecí, ktoré už nie sú určené ako tovar, resp. kapitál, ale reprodukcia sveta

⁷ Bližšie pozri prácu L. Paradeho (21 s. 102—133), v ktorej autor analyzuje Marxovu koncepciu bohatstva práve v súvislosti s otázkami kultúry. V súvislosti so socialistickým spôsobom života sa otázka bohatstva rozoberá v článku M. Čičillu. (1, s. 301—313)

ľudí, reprodukcia ľudského sveta, do ktorého zjednotení jednotlivci vstupujú ako subjekt svojho vlastného spoločenského diania, svojej vlastnej histórie? (Reprodukcia sveta predmetov ako osvojených predmetov, ktoré sa nemôžu odcudziť svojmu tvorcovi a ovládať ho ako cudzia prírodná sila, je problémom novej vedy do takej miery, do akej človek ako predmetná bytosť potrebuje pre svoj život a pre svoj rozvoj predmety.) Nevyplýva z takéhoto určenia bohatstva, že spoločenská veda sa už nezaujíma o človeka len ako o „pracovné zviera“ (Marx),⁸ len ako o „určitým spôsobom vydrežúvanú prírodnú silu“ (Marx), len ako o životodarnú, hodnototvornú a hodnotu uchovávajúcu zložku kapitálu, ale že záujem spoločenskej vedy, ktorá sa stáva vedou o skutočnej spoločnosti, sa sústreďuje na človeka ako osobnosť v totalite jej spoločenských vzťahov a prejavov? Nevyplýva z toho, že kým pre politických ekonómov je otázkou (maximálne) zhodnotenie kapitálu, tak pre (podľa R. Richtu) vedeckých komunistov je otázkou (maximálny) spoločenský rozvoj každého jednotlivca, ktorý sa podieľa na budovaní komunizmu?⁹ Nevyplýva z toho nutnosť skúmať spôsob života ľudí, spôsob reprodukcie subjektu v jeho sociálnej určenosti, v celej jeho bohatosti a totalite?

5. Centrálnou kategóriou vedy o buržoáznej spoločnosti je „kapitál“ ako odraz všeovládajúcej spoločenskej (vlastne nadspoločenskej, prírodnej) moci, ktorou je kapitál v skutočnosti.¹⁰ Ďalšou dôležitou kategóriou je zhodnocovanie, zhodnocovací proces kapitálu ako odcudzenej vecnej moci. Vo vedách reflektujúcich novú socialistickú spoločnosť, v ktorej je podstatne zrušené a prekonané odcudzenie,¹¹ tieto kategórie, ktoré sú vyjadrením určitých špecifických stránok spôsobu jestvovania buržoáznej spoločnosti (20, s. 60),¹² strácajú svoju konkrétnu platnosť. Na ich miesto nastupujú nové kategórie, ktoré sú takisto historickými kategóriami, ktoré takisto vyjadrujú určité aspekty, špecifický spôsob jestvo-

⁸ Politická ekonómia vidí v robotníkovi len pracujúce zviera (Arbeits-tier), dobytok redukovaný jedine na telesné potreby. (14, s. 43)

⁹ Bezprostrední spoločenský rozvoj človeka, každého človeka — to je centrálni a vlastný problém vedeckého komunizmu, jeho najvyšší hľadisko. (23, s. 17) Podobne aj (22, s. 65).

¹⁰ Presný výklad pojmu kapitál je potrebný preto, lebo je to základný pojem modernej ekonómie, ako kapitál sám — ktorého abstraktným odrazom je jeho pojem — je základňou buržoáznej spoločnosti. (20, 1. zv., s. 275, resp. 10, s. 237)

¹¹ Odkazujem tu na pozoruhodné spracovanie tejto problematiky v rozsiahlej práci R. I. Kosolopova (7), najmä na 2. kapitolu *Socializmus ako prekonanie odcudzenia*. (s. 79—163)

¹² Pôvodné znenie v Marxovom rukopise je toto: „Wie überhaupt bei der jeder historischen, sozialen Wissenschaft, ist bei dem Gang der (ökonomischen:) Kategorien immer festzuhalten, dass wie in der Wirklichkeit, so im Kopf, das Subjekt, hier die moderne bürgerliche Gesellschaft gegeben ist, und dass die Kategorien daher Daseinformen (Bestimmungen) Existenzbestimmungen, oft nur einzelne Seiten dieser (:bestimmen:) Gesellschaft, dieses Subjekts ausdrücken...“ (18, s. 41)

vania komunistickej [socialistickej] spoločnosti. [Oproti kategóriám vedy o buržoáznej spoločnosti je tu však dosť podstatný rozdiel. Spôsob jestvovania komunistickej spoločnosti je spôsobom jestvovania ľudskej spoločnosti par excellence, a preto sú kategórie, ktoré *konkrétne* vyjadrujú určité momenty spôsobu jestvovania komunistickej spoločnosti, schopné vyjadriť *abstraktne* určité momenty každej ľudskej spoločnosti bez ohľadu na jej konkrétnu historickú formu.]

Pretože v komunizme už nejde o zhodnocovanie vecí, kapitálií, ale o „zhodnocovanie“ sveta ľudí, o kultiváciu ľudských bytostných síl v celej ich totalite a dynamike, centrálnymi kategóriami vedy o takejto spoločnosti — vedeckého komunizmu — alebo podľa iného Richtovho náhľadu spoločenskej ekonómie¹³ už tu teda nijako nemôže byť kategória kapitálu, ale nejaká iná, nová kategória, ktorá bude — podobne ako kategória „kapitál“ — pojmovým odrazom základne tejto novej, skutočne ľudskej spoločnosti.

6. Skúmanie kultivácie ľudských bytostných síl v celom širokom spoločenskom rozsahu (predpoklady: osobnostné, sociálne a predmetné; nevyhnutné organizačné formy ľudského spolužitia; metódy najefektívnejšieho dosahovania určitej, resp. zvyšovania kultúrnej úrovne atď.) sa stáva v období budovania rozvinutého socializmu najnaliehavejšou otázkou a úlohou spoločenských vied, ktorým pripadá dôležité prakticko-revolučné poslanie.

Kultivácia človeka ako spoločenský proces je prítomná v každej forme spoločnosti, pretože spoločnosť sa reprodukuje činnosťou a v činnosti ľudí. Nielen pretváranie, ale i „púhe“ zachovanie spoločnosti predpokladá reprodukciu indivíduí, ktorí musia byť do istej miery rozvinutými, kultivovanými, ktorí si museli osvojiť určitú sumu spoločenských síl, ktoré sú výsledkom predchádzajúceho vývoja. Vo všetkých doterajších spoločensko-ekonomických formáciách však malo toto osvojovanie obmedzený charakter, táto kultivácia mala svoje hranice. Prekročením týchto hraníc pôsobilo rozvratne na daný systém.¹⁴ Inak je tomu v komunizme [socializme], kde rozvoj každého je výsledkom a predpokla-

¹³ Politická ekonomie je práve proto „politickou“, že v její podstatě leží určitý stálý, abstraktně všeobecný společenský poměr (poměr tříd), ve kterém lidé vyrábějí a osvojují si výsledky produkce. V socializmu je tedy jejím reálným podkladem všeobecná „směna práce“, zbavená vykořisťování — tj. reprodukce rovného poměru všech pracujících vůči vytvořeným společenským zdrojům. Ale zde už vlastně nestojí práce proti práci, její zvláštní společenská forma (kapitál) proti jejím jednotlivým elementům. „mrtvá“ práce v protikladu k „živé“. V tomto smyslu nakonec hospodaření vyrůstá z úzce politických, třídních, vnitřně rozpolcených mezí. *Politická ekonomie* se tím proměňuje v plně *společenskou ekonomii*; ztotožňuje se s *ekonomií společenské práce*, působí jako její prvotní forma, výrazový prostředek. (23, s. 32)

¹⁴ Marx presvedčivo analyzuje tieto procesy napr. v *Grundrissoch* na príklade kapitalizmu. (20, zv. 1, s. 352—356)

dom rozvoja všetkých,¹⁵ kde teda „vládne“ iný, nový prvok a nie kapitál, kde sa spoločnosť reprodukuje v inej než kapitálovej forme.

Ak nájdeme v každej spoločnosti isté kultivačné procesy, nájdeme v každej spoločnosti predmety, spoločenské javy, určité spôsoby konania, ktoré slúžia výlučne (ale aj nie) jedinému cieľu — kultivácii osobnosti človeka, jeho bytostných síl. Práve táto okolnosť, že ich nachádzame vo všetkých formách spoločnosti, vyvoláva zdanie, ktorému podliehajú mnohí teoretici kultúry, že niektoré z týchto „vecí“ sú už svojou samou prírodnou povahou, svojimi inherentnými vlastnosťami kultúrou. Sumu týchto „vecí“ sa zvyklo podľa niektorých názorových tradícií nazývať kultúrou. Takéto chápanie — zvyčajne označované ako sumatívne — však abstrahuje od spoločenských vzťahov, ktoré určujú špecifický charakter a funkciu vecí v reprodukčnom procese ľudskej spoločnosti, robí z kultúry abstraktnú a ahistorickú kategóriu, podobne ako je výroba, výrobný prostriedok, produkt a pod.

Kritizujúc takéto chápanie kultúry nemecký teoretik kultúry E. John už roku 1957 (!) upozorňoval na skutočnosť, že „práve tak ako vlastnosť byť kapitálom neprislúcha apriori veciam osebe, ale sa podmieňuje tiež ich určitým postavením v spoločenskom reprodukčnom procese celkom určitej spoločensko-ekonomickej formácie, aj ku kultúre patria veci, spoločenské javy, ľudské spôsoby konania nielen vďaka ich určitým kvalitám (býť samým spredmetnením ľudských telesných a duševných potencií), ale tiež vďaka ich úlohe, akú plnia v spoločenskom živote a v rozvoji spoločnosti.“ (5, s. 78)

V ďalšom výklade John potom dôvodí, že na to, aby sa nejaký ľudský produkt mohol považovať za „kultúrny statok“, nestačí, aby bol len prejavom tvorivých telesných a duševných ľudských potencií, ale je potrebné, aby tiež prispieval k rozvoju duševných a telesných vlôh ľudí, aby podporoval progresívny vývoj spoločnosti, to znamená, aby pomáhal zvyšovať moc človeka nad prírodou, aby napomáhal prechodu k vyšším, pokrokovejším spoločensko-ekonomickým formáciám, aby podporoval pokrok vo vnútri jednotlivých spoločensko-ekonomických formácií a prispieval k vytváraniu ľudskejších pomerov.¹⁶

¹⁵ Namiesto starej buržoáznej *spoločnosti* s jej triedami a triednymi protikladmi nastúpi *združenie* (Assoziation), v ktorom je slobodný rozvoj každého jednotlivca podmienkou slobodného rozvoja všetkých. (16, s. 32, resp. 15, s. 482) Zdôraznenie v texte — S. Z.

¹⁶ Pre závažnosť tejto pasáže uvádzam ju aj v pôvodnom znení. „Ebenso wie die Kapitaleigenschaft nicht im voraus den Dingen an sich anhaftet sondern auch durch deren Stellung im gesellschaftlichen Produktionsprozess einer bestimmten sozialökonomischen Formation bedingt wird, gehören zur Kultur Dinge, gesellschaftliche Erscheinungen, menschliche Praktiken nicht nur Dank bestimmten Qualitäten (Vergegenständlichung menschlicher körperlicher und geistiger Potenzen schlechthin zu sein) sondern auch dank ihrer Rolle im gesellschaftlichen Leben und in der Entwicklung der Gesellschaft. Und zwar trifft dies dann zu, wenn sie nicht nur Äusserung schöpferischer körperlicher und geistiger menschlicher Potenzen sind, sondern wenn sie

Podľa Johna sú teda určité „veci“ *kultúrnymi statkami* (nie kultúrou — a to je dôležité si všimnúť), *patria ku kultúre* vtedy, keď plnia kultúrnu — presnejšie *kultivačnú* — funkciu, keď vystupujú ako prostriedok kultivácie. S tým určite treba súhlasiť. Kultúra sama však nie je — ako sa mylne domnieva E. John — rozvoj ľudských bytostných síl,¹⁷ ale kultúrou je spoločenský vzťah alebo určenie, kvalita spoločenských vzťahov, v ktorých sa ľudské produkty neodcudzujú svojim tvorcom a nevystupujú voči nim ako samostatná (spoločenská) sila, ale sa osvojujú zospoločenšteným človekom ako jeho produkt a produkt jeho druhov, ako produkt, ktorý je prostriedkom jeho vlastnej neustávajúcej kultivácie.

Cieľom komunistického hnutia je vytváranie práve takýchto spoločenských pomerov, v ktorých sa veci nebudú a nemôžu odcudzovať ich tvorcom, ale v ktorých si ich budú ľudia osvojovať ako svoje vlastné dieľo. Možno tvrdiť, že cieľom komunizmu je v tomto zmysle vytvorenie *kultúrnych* spoločenských pomerov,¹⁸ čiže stanovenie kultúry ako „vládnúceho“ pomeru spoločnosti. Uvedomelá komunistická rekonštitúcia spoločnosti¹⁹ alebo, čo je to isté, vytváranie spoločenských pomerov, v ktorých je základným pilierom bohatstva a výroby vôbec globálny rozvoj spoločenského individua, vytváranie spoločenských pomerov, v ktorých je základom celej výroby neustávajúce osvojovanie si všeobecnej spoločenskej produktívnej sily,²⁰ je procesom uvedomelého podriaďovania ce-

auch dazu beitragen, die körperlichen und geistigen Anlagen des Menschen zu entwickeln, die progressive Entwicklung der menschlichen Gesellschaft zu fördern, das heisst, wenn sie helfen, die Macht des Menschen über die Natur zu erhöhen, zu fortschrittlicheren sozialökonomischen Formation überzugehen, den Fortschritt innerhalb einer sozialökonomischen Formation zu fördern und menschlichere Verhältnisse zu schaffen.“ [5, s. 78]

¹⁷ „Unter der Kultur verstehen wir das Entstehen und Entfalten der körperlichen und geistigen Potenzen — nach einem Ausdruck von Marx und Engels: der menschlichen Wesenskräfte — in der menschlichen Arbeit als gesellschaftlichen Produktion sowie darauf aufbauend in anderen Bereichen menschlichgesellschaftlichen Handelns, ferner deren Vergegenständlichung in den Produkten menschlicher Tätigkeit, der körperlichen wie geistigen; ihr Anwenden mit dem Ziel, die Macht des Menschen über die Natur zu erhöhen, dem gesellschaftlichen Fortschritt zu dienen und immer menschenwürdigere Verhältnisse und gesellschaftliche Lebensformen zu schaffen.“ [5, s. 85]

¹⁸ „Elektrifikácia pretvorí Rusko. Elektrifikácia za existencie sovietskeho zriadenia pripraví definitívne víťazstvo základov *komunizmu* v našej krajine, základov kultúrneho života bez vykorisťovateľov, bez kapitalistov, bez statkárov, bez obchodníkov (kupcov).“ [9, s. 328—329]

¹⁹ Tento výraz používa Marx v III. zväzku *Kapitálu*. V slovenskom preklade sa uvádza ako „uvedomelá prestavba“. [11, Bd. 25, s. 99, resp. 12, s. 119]

²⁰ „Pri tejto premene (t. j. pri premene výrobného procesu, ktorou sa pracovník stavia podľa výrobného procesu namiesto toho, aby bol ako doteraz jeho hlavným činiteľom — S. Z.) ako veľký základný pilier výroby a bohatstva nevystupuje bezprostredná práca, ktorú vykonáva človek, ani čas, ktorý odpracuje, ale prívlastnenie

lého procesu reprodukcie spoločenskej skutočnosti pod kultúru, je procesom, v ktorom sa kultúra uplatňuje ako vládnući vzťah komunistickej spoločnosti. Preto je dôležité správne vysvetliť a konkrétno-historicky vymedziť pojem kultúry ako ústrednej kategórie vedy o komunizme (socializme).²¹

LITERATÚRA

1. ČIČILLA, M.: Spoločenská funkcia bohatstva a spôsob života. In: Filozofia 33, 1978, č. 3.
2. ENGELS, F.: Anteil der Arbeit an Menschwerdung des Affen. In: Marx, K. — Engels, F.: Werke. Bd. 20, Berlin. Dietz Verlag 1975.
3. ENGELS, F.: Anti-Dühring. Prevrat pána Eugena Dühringa vo vede. Bratislava, Pravda 1976.
4. ENGELS, F.: Podiel práce na poľudštení opice. In: Engels, F.: Dialektika prírody. Bratislava, Pravda 1976.
5. JOHN, E.: Probleme der Kultur und der Kulturarbeit. 2., erweiterte Ausgabe (1. Ausg. 1957). Henschelverlag, Berlin 1987.
6. KODAJ, M.: Marxistická metóda a systémová analýza v politickej ekonómii. In: Filozofia 32, 1977, č. 3.
7. KOSOLAPOV, R. I.: Socializm. K voprosom teorij. Mysľ, Moskva 1975.
8. LAPIDUS, I. — OSTROVITIĀNOV, K.: Précis d'économie politique. L'économie politique et la théorie de l'économie soviétique. Tr. du russe par Victor-Serge. ESI, Paris 1929.
9. LENIN, V. I.: Odpoveď na otázky dopisovateľa anglických novín „Daily Express“. In: Spisy 30. September 1919 — apríl 1920. SVPL, Bratislava 1954.
10. MARX, K.: Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie. Rohentwurf. 1857 — 1858. Anhang 1850—1859. Dietz Verlag, Berlin 1953.
11. MARX, K.: Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. In: Marx, K. — Engels, F.: Werke. Bd. 23—25. Dietz Verlag, Berlin 1973—1974.
12. MARX, K.: Kapitál. Kritika politickej ekonómie. 3. zv., SVPL, Bratislava 1955—1958.
13. MARX, K.: Ku kritike politickej ekonómie. Epocha, Bratislava 1989.
14. MARX, K.: Ku kritike (politiky) a politickej ekonómie. Ekonomicko-filozofické rukopisy (z roku 1844). In: Marx, K. — Engels, F.: Malé ekonomické spisy. Pravda, Bratislava 1971.
15. MARX, K. — ENGELS, F.: Manifest der kommunistischen Partei. In: Marx, K. — Engels, F.: Werke. Bd. 4. (7. Aufl.) Dietz Verlag, Berlin 1974.
16. MARX, K. — ENGELS, F.: Manifest komunistickej strany. In: Vybrané spisy vo dvoch zväzkoch. Zv. I. VPL, Bratislava 1963.
17. MARX, K. — ENGELS, F.: Nemecká ideológia. Kritika najnovšej nemeckej filozofie

jeho vlastnej všeobecnej produktívnej sily, jeho poznanie a ovládnutie prírody vďaka jeho bytiu ako spoločenského organizmu (Gesellschaftskörper) — slovom rozvoj spoločenského individua.“ [20, zv. 2, s. 194, resp. 10, s. 593]

²¹ Podobne usudzuje aj L. Parade: „... was im Gesamtwerk von Marx, und Lenin handgreiflich hervortritt, gibt heute — beim Aufbau der entwickelten sozialistischen Gesellschaft — erst recht. Wir brauchen nicht die Bestimmung des Begriffes Kultur, weil es diesen Begriff gibt, sondern deshalb, weil ohne sie wesentliche Seiten der entwickelten sozialistischen Gesellschaft ungenügend erkannt werden und damit einer bewussten und planmässigen Gestaltung [der sozialistischen Gesellschaftsverhältnissen — S. Z.] Schwierigkeiten erwachsen.“ [21, s. 107]

- v jej predstaviteľoch Feuerbachovi, B. Bauerovi a Stirnerovi a kritika nemeckého socializmu v jeho rozličných prorokoch. SVPL, Bratislava 1961.
18. MARX, K.: Ökonomische Manuskripte 1857—1858. In: Marx, K. — Engels, F.: Gesamtausgabe. Zweite Abteilung. „Das Kapital“ und Vorarbeiten. Bd. 1. Dietz Verlag, Berlin 1976.
 19. MARX, K.: Resultate des unmittelbaren Produktionsprozesses. Unveröffentlichtes Manuskript zum 1. Band des „Kapital“. In: Archiv Marksa i Engelsa, t. II(VII). Partijnoje izdav., Moskva 1933.
 20. MARX, K.: Základy kritiky politickej ekonómie. Rukopisy „Grundrisse“. Hrubý koncept. Ekonomické rukopisy z rokov 1857—1859. 2. zv. Bratislava, 1974—1975.
 21. PARADE, L.: Die historische Mission der Arbeiterklasse und die marxistisch-leninistische Kulturauffassung. In: Weimarer Beiträge, 22, 1976, H 4.
 22. RICHTA, R.: Člověk a technika v revoluci našich dnů. Čs. spol. pro šíření věd a pol. znalostí, Praha 1963.
 23. RICHTA, R.: Komunismus a proměny lidského života. K povaze humanismu naší doby. Čs. spol. pro šíření věd. a pol. znalostí, Praha 1963.

ЗНАЧЕНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ДЛЯ ТЕОРИИ СОЦИАЛИЗМА

Святоплук Зема н

Центральной категорией политической экономии как анатомии буржуазного общества, в которой богатство выступает как огромное накопление товаров, является капитал. Политические экономисты подходят к исследованию всего общественного деяния с точки зрения воспроизводства богатства в форме капитала. Однако, согласно Марксу, богатство — освобожденное от его ограниченной буржуазной формы, формы капитала — это не товары, вещи, но прежде всего тотальность человеческих производительных сил в динамике ее развития. Из такой концепции богатства для науки о коммунизме вытекает задача исследовать весь процесс воспроизводства социальной действительности с точки зрения воспроизводства богатства в новой общественной форме, с точки зрения воспроизводства богатства как развития способностей человеческой личности.

В статье доказывается, что подобно тому, как капитал является центральной категорией для постижения всего буржуазного общества, так культура, понимаемая как определяющее отношение коммунистического общества, является центральной категорией науки о коммунизме.

BEDEUTUNG DER ERFORSCHUNG DER KULTUR FÜR DIE THEORIE IM SOZIALISMUS

Святоплук Зе ма н

Das Kapital bildet die zentrale Kategorie der politischen Ökonomie als der Anatomie der bürgerlichen Gesellschaft, in der der Reichtum als eine immense Anhäufung von Waren untersucht wird. Die Theoretiker der politischen Ökonomien untersuchen das gesamte gesellschaftliche Geschehen vom Standpunkt der Reproduktion des Reichtums in Form des Kapitals. Nach Marx jedoch ist Reichtum — wenn es seiner bornierten bürgerlichen Form des Kapitals entledigt ist — nicht Waren, Dinge, sondern vor allem die Totalität menschlicher Produktivkräfte in der Dynamik ihrer Entfaltung. Aus dieser Auffassung des Reichtums folgt für die Wissenschaft vom Kommunismus die Aufgabe, den gesamten Reproduktionsprozess der sozialen

Wirklichkeit vom Standpunkt der Reproduktion des Reichtums in einer neuen Gesellschaftsform zu untersuchen, vom Gesichtspunkt der Reproduktion des Reichtums als einer Entfaltung der Fähigkeiten der menschlichen Persönlichkeit.

In der vorliegenden Studie wird nachgewiesen, dass so wie das Kapital die zentrale Kategorie bildet, die dazu dient, die gesamte bürgerliche Gesellschaft zu begreifen, so ist Kultur — als bestimmendes Verhältnis der kommunistischen Gesellschaft begriffen die zentrale Kategorie der Wissenschaft vom Kommunismus.